

УДК 330.4:336.221.11

В.В. Сафонов, аспірант

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

РЕГУЛЯТОРНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

В.В. Сафонов, аспірант

Одесский национальный экономический университет, г. Одесса, Украина

РЕГУЛЯТОРНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПОВЫШЕНИЯ ФИНАНСОВО- ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ ОБЩЕСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Volodymyr Safonov, PhD Student

Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine

REGULATORY TOOLS OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC STABILITY IMPROVEMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC RELATIONS SUBJECTS FUNCTIONING

Досліджено теоретичні питання підвищення фінансово-економічної стабільності функціонування суб'єктів суспільно-економічних відносин.

Ключові слова: суб'єкти соціально-економічних відносин, доходи населення, людський капітал.

Исследованы теоретические аспекты повышения финансово-экономической стабильности функционирования субъектов общественно-экономических отношений.

Ключевые слова: субъекты общественно-экономических отношений, доходы населения, человеческий капитал.

The theoretical aspects of the financial and economic stability improvement of social and economic relations subjects functioning were investigated.

Key words: social and economic relations subjects, household incomes, human capital.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли ключовою умовою посткризового поживлення економічного росту й переходу до інноваційної моделі розвитку служать активізація внутрішнього попиту, якісне відновлення фізичного й людського капіталу, роль і значення інституціонального сектору «домашні господарства» істотно зростають.

Історична практика показує, що існує безліч шляхів і коштів активізації домашніх господарств у вирішенні соціально значущих проблем. Але в кожному разі всі вони безпосередньо або опосередковано залежні від рівня й структури їхніх фінансових ресурсів. В Україні підвищення фінансової стабільності домогосподарств - завдання першорядної важливості, тому що за рівнем та якістю життя переважної більшості населення воно істотно уступає не тільки високорозвиненим економікам, але й багатьом країнам, що розвиваються.

Домогосподарство розглядається нами як соціально-економічний інститут організації життєдіяльності індивідів, родини, групи осіб у приватнопідприємницької економіці, що функціонує за законами ринку.

Сутність домогосподарства проявляється в його функціях, головними серед яких є: виробничо-споживча, ощадно-інвестиційна й соціально-демографічна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами інституційного розвитку та удосконалення окремих аспектів державної політики у сфері доходів суб'єктів суспільно-економічних відносин займалися такі вчені: П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.В. Кужель, І.Ю. Гришова, О.Г. Булавка, М.Ф. Кропивко, Ю.О. Лупенко, В.А. Замлинський, І.О. Крюкова, О.Г. Чирва, Л.М. Худолій, С.М. Кваша, С.С. Стоянова-Коваль, М.І. Пугачов, О.М. Шпичак [1–8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання розвитку та вдосконалення регуляторних інструментів підвищення фінансово-економічної стабільності функціонування суб'єктів суспільно-економічних відносин та інших інститу-

ційних чинників регуляторної політики держави в цьому аспекті потребують подальших досліджень в умовах сьогодення через кризові явища в Україні, давно назрілу потребу в реформах та вдосконаленні політики доходів і якості життя населення взагалі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є доведення необхідності посилення та вдосконалення державного регулювання доходів домогосподарств, виділення проблем серед регуляторних інструментів та внесення пропозицій щодо поліпшення ситуації та підвищення якості життя населення.

Виклад основного матеріалу. Концентруючи і виокремлюючи змістовність категорії «домашнє господарство», ми вважаємо, що найбільш відповідає цілям нашого дослідження його визначення як первинного економічного осередку, об'єднаного на основі сімейних зв'язків, спільним майном і загальними сімейними фінансами (бюджетом, доходами та витратами) та здатного стійко відтворювати свої умови життєдіяльності та розвитку (у ринкових умовах).

Таким чином, у нашому визначенні підкреслюється первинність сімейних зв'язків та аспект об'єднання групи фізичних осіб спільним майном і фінансовими відносинами, а також здатність цього первинного економічного осередку до стійкого функціонування й розвитку (нагромадження, інвестування) у ринкових умовах. Сформульоване визначення категорії «домашнє господарство» не протиставляється наявним визначенням, але виділяє головні властивості цієї категорії, на основі яких можна розкривати як всі функції домогосподарств, так і функції їхніх фінансів, як особливої сторони змісту цієї категорії, необхідної й важливої в умовах саме ринкової економіки.

Домашні господарства безпосередньо або опосередковано поставляють на ринок речовинні й трудові ресурси і є основними споживачами. Сукупність одноособових, сімейних, позасімейних, групових (колективних) домогосподарств утворює поряд з державою, корпораціями й некомерційними організаціями, що обслуговують домогосподарства, інституціональний сектор української економіки, що взаємодіє з ними на основі складної системи прямих і зворотних господарсько-фінансових зв'язків [9]. Ефективність цих зв'язків – вирішальна умова збалансованості, рівноваги, стабільності макроекономіки.

Домінуюча роль у секторі «домашні господарства» належить сімейним домогосподарствам.

Виходячи з відтворювального підходу до ролі й місця домогосподарств у приватно-підприємницькій економіці, фінанси домогосподарств, як і фінанси інших секторів, – це відносини із приводу освіти, розподілу, перерозподілу й використання грошових доходів і фінансових активів. Вони є невід'ємною частиною національної фінансової системи й виконують ті ж функції, що й інші інституціональні одиниці. Фінанси в дійсності проявляються через свою форму – фінансові ресурси. Під фінансовими ресурсами домашніх господарств розуміється вся сукупність власних і притягнутих грошових і негрошових засобів, отриманих у результаті розподілу й перерозподілу доходів, і наявних фінансових активів, а також грошового еквівалента вартості натуральних надходжень.

Взаємодія між бюджетом регіону й бюджетом домашнього господарства відбувається в частині формування не тільки доходів, але й витрат. Як показує аналіз, величина фінансових потоків між бюджетами залежить від внутрішньої структури домогосподарства, зокрема, від чисельності працездатних членів домашнього господарства й утриманців, проживання в міській або сільській місцевості, віку й стану здоров'я членів домогосподарства, рівня їхніх доходів і т. ін.

На регіональному рівні проблеми соціальної підтримки домогосподарств трансформуються у вирішення завдання фінансового забезпечення соціальних гарантій держави населенню з обліків сукупності їхніх кінцевих характеристик.

Особлива увага органів державної влади в регіонах повинна бути спрямована на категорію домашніх господарств правого сектору представленої схеми, що обумовлено певними об'єктивними причинами і необхідністю збереження соціальної стабільності в суспільстві, забезпечення рівня прожиткового мінімуму громадян, дотримання основних соціальних гарантій держави, закріплених у Конституції України.

Місія органів влади й управління на регіональному рівні полягає в забезпеченні гармонічних відносин у системі «домашні господарства – господарюючі суб'єкти – держава» завдяки створенню інституціональних й організаційно-економічних умов для ефективної діяльності й задоволення потреб домашніх господарств на рівні світових стандартів якості життя. На нашу думку, результативність соціально-економічних перетворень значною мірою залежить від посилення ролі держави й регіональних органів у регулюванні з метою забезпечення соціальної спрямованості політики регіону у сфері функціонування домашніх господарств.

Поряд із загальними родовими ознаками фінанси домогосподарств мають й істотні особливості, що впливають із особливостей цього інституту, які стосуються, насамперед, принципів і способів освіти, розподілу доходів та їхнього використання. Якщо головна мета домашніх господарств – підвищення рівня і якості особистого споживання як матеріальної основи для продовження роду й формування конкурентоспроможного людського капіталу, то для бізнесу-структури – організація ефективного продуктивного споживання з метою нагромадження капіталу. Звідси й різний механізм отримання їхніх доходів. Так, якщо основне джерело доходів домогосподарств – продаж або здача в оренду своїх економічних ресурсів, то для виробників товарів і послуг доходом служить надлишок грошового виторгу над витратами капіталу на їхнє виробництво й реалізацію.

Фінансова стабільність домогосподарств – це такий рівень їхньої фінансової забезпеченості, що, по-перше, звільняє домогосподарства від постійної турботи про задоволення насущних потреб (їжі, одягу, житла тощо); по-друге, забезпечує їм необхідні умови для відтворення конкурентоспроможного людського капіталу; по-третє, дозволяє домогосподарству мати рівень і якість життя, що відповідають міжнародним стандартам; по-четверте, створює впевненість у збереженні стійкого рівня та якості життя у разі виникнення різних соціальних ризиків. Тільки в цьому випадку домогосподарства стають дійсно економічно вільними, мають можливість широкого вибору сфери й мети своєї діяльності, скорочення тривалості праці й збільшення вільного часу.

Виходячи з того, що домогосподарство є соціально-економічним інститутом, що має багато властивостей й ознак, головними складовими макромоделі стійкого розвитку українських домашніх господарств є ефективність виробництва, розподілу, соціального захисту й споживання. І, відповідно, існує чотири види взаємозалежних показників фінансової забезпеченості домогосподарств: ВВП на душу населення, чистий національний доход на душу населення, питома вага соціальних виплат у ВВП й обсязі грошових доходів населення, особистий дохід на душу населення, які у своїй сукупності характеризують соціально-економічну ефективність господарської системи. Ріст соціально-економічної ефективності – фундаментальне джерело оптимального рішення суперечливої дилеми приватнопідприємницької економіки – досягнення високого економічного ефекту й соціально припустимої майново-доходної диференціації, соціальної справедливості.

Незважаючи на те, що починаючи з 2005 р. номінальні, реальні доходи, кінцеве споживання населення зростали досить високими темпами, рівень фінансової забезпеченості основної маси домашніх господарств продовжує залишатися дуже низьким. У передкризовому 2008 р. 64 % населення мали низькі місячні середньодушові доходи –

нижче прожиткового мінімуму. У країнах Європейського Союзу ті, чиї доходи менше 60 % середньодушового доходу в цілому по країні, вважаються бідними.

Криза ще більше збільшила й ускладнила цю життєво важливу соціально-економічну проблему. Зниження заробітної плати, стрімке зростання вартості життя, збільшення чисельності безробітних, неповна зайнятість призвели до того, що значна частина домогосподарств випала з відтворювального процесу, тому що не в змозі нормально виконувати свої функції. Отже, підвищення фінансової забезпеченості не тільки низькодохідних, але й середньодохідних домогосподарств серйозна фінансово-економічна й соціальна проблема державного значення.

На цьому тлі наявні не тільки в ЗМІ, але й у науковій літературі пропозиції про скорочення дефіциту держбюджету через заморожування заробітної плати бюджетників, пенсій, соціальних допомог, підвищення пенсійного віку, стовідсоткової оплати послуг ЖКХ, введення податку на нерухомість за ринковою вартістю, викликають, щонайменше, подив.

Поряд з відтворювальним підходом важливою теоретико-методологічною основою дослідження наукової проблеми служить сучасна неокласична теорія розподілу функціональних й особистих доходів, джерела якої відносяться до XVIII ст. В узагальненому вигляді її концептуальні положення полягають в наступному:

1. Головним і єдиним механізмом, що регулює та координує господарські зв'язки й макроекономічні пропорції, є ринок конкуренції.

2. У створенні вартості товару бере участь не тільки праця, але й речовинні й природні фактори, а також підприємницькі здатності.

3. Національний дохід являє собою суму доходів власників, постачальників економічних ресурсів (заробітної плати, прибутку, відсотка, ренти).

4. Величина доходу кожного фактора визначається ціною, його кількістю та якістю. У короткостроковому періоді, коли кількість виробничих факторів фіксована, величина доходу залежить тільки від ринкової ціни, обумовленої попитом, що є похідним від попиту на товари й послуги.

5. В умовах конкуренції попит на фактори визначається граничним продуктом у грошовому вираженні.

6. Гранична продуктивність, визначаючи ринкову ціну виробничих факторів, а отже, і величину їхнього доходу, тим самим визначає внесок кожного фактора в сукупний дохід і його частку в ньому.

Стихійний розподіл доходів відповідно до законів ринку й теорії граничної продуктивності не відповідає сучасній економіці, тому що домінують ринки недосконалої конкуренції, а також істотно підсилюється вплив на розподільні процеси політичних, соціологічних, демографічно-соціальних й інших факторів, у результаті чого усе більше значиму роль відіграють соціальні доходи, які, на відміну від економічних доходів, незалежні від їхнього внеску у створення вартості сукупного продукту.

Розподіл доходів тільки відповідно до стихійних законів спекулятивного ринку – головна причина наявної в нашій країні безпрецедентної соціально-економічної диференціації населення й бідності.

На наш погляд, домогосподарства можуть і повинні відігравати значну роль у модернізації української економіки. Щоб це відбулося, потрібна цілеспрямована політика щодо підвищення їхньої фінансової стабільності. Бідні, недостатньо освічені, хворі за визначенням не можуть брати активну участь у масштабному відновленні економіки на якісно новій технологічній основі. Поки ж ризики в інституціональному секторі «домашні господарства» лише накопичуються.

Як показує практика, на фінансове становище домогосподарств впливає сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів.

Найбільш значимі механізми поліпшення фінансування нормальної життєдіяльності домашніх господарств дозволяють їм найбільш повно задіяти їх виробничо-споживчий, інноваційно- і соціально-демографічний потенціал. До них відносяться: ріст і збалансованість внутрішнього попиту, збільшення й поліпшення структури фінансових ресурсів населення, підвищення ефективності споживчо-ощадної (інвестиційної) діяльності домогосподарств, активізація ролі держави в механізмі підвищення їхньої фінансової стабільності.

Статистика показує, що протягом усього постсоціалістичного періоду головним фактором росту служить зовнішній попит. Зрозуміло, що капіталістична економіка не може існувати й розвиватися без зовнішніх ринків, тому що вона, будучи відкритою господарською системою, пов'язана з іншими країнами сильною мережею міжнародних економічних, науково-технічних і фінансових відносин. Але, незважаючи на величезну значимість зовнішнього попиту, це всього лише додатковий компонент сукупного попиту, а основну його частину становить внутрішній попит, що визначає переважну роль національного ринку перед зовнішнім, світовим ринком. В ідеалі це означає, що ріст експорту не повинен відбуватися за рахунок внутрішнього ринку.

Криза, що украй негативно позначилася на економічній динаміці, сильно актуалізувала проблему активізації внутрішнього попиту, оптимізації його компонентів: кінцевого споживання й валового нагромадження. Співвідношення споживчого й інвестиційного попиту, збалансованість між ними – одна з головних макропропорцій, що визначають темпи та якість економічного росту, ефективність і конкурентоспроможність економіки.

Загально визнано, що головною рушійною силою й основним джерелом прогресу економіки і суспільства служить споживчий попит [10]. Інвестиційний же попит, незважаючи на свою важливість, похідний від споживчого попиту. Між ними існує складний зв'язок і взаємозалежність. Але одне очевидно, що при такому загальному обсязі внутрішнього попиту збільшення одного компонента можливо тільки за рахунок зменшення іншого.

Статистика національних рахунків показує, що в Україні починаючи з 1999 р., валове нагромадження основного капіталу відбувалось більше високими темпами, ніж кінцеве споживання домашніх господарств. Отже, головним фактором росту ВВП був інвестиційний попит. Особливо в 2006–2007 рр., коли темпи його росту були в 2 рази вище кінцевого споживання населення. Криза показала, що інвестиційний і споживчий бум у цей період носив чисто кон'юнктурний характер. Коли звалилися світові ринки сировини, капіталу, Україна втратила основні джерела свого розвитку. В 2008 р. темпи росту кінцевого й продуктивного споживання зрівнялися. В 2009 р. вони впали, але інвестиційний попит скоротився набагато більше, ніж споживчий. Внесок споживчого попиту у ВВП дуже незначний, тому що темпи зростання первинних доходів відновлюються дуже повільно. Крім того, істотна частина споживчих витрат іде на імпорт.

На наш погляд, слабкий споживчий попит – головна погроза посткризовому поживленню української економіки. Криза не закінчиться доти, поки не будуть ліквідовані головні його причини – глибока розбалансованість української економіки, критично небезпечні дисбаланси між внутрішнім і зовнішнім попитом, кінцевим споживанням і нагромадженням капіталу.

Подолання цих макроекономічних диспропорцій зажадають чималого часу, колосальних ресурсів і зусиль держави, бізнесу і домогосподарств, радикальних перетворень у

всіх сферах економіки й соціальної сфери, але це практично єдиний спосіб стати висококонкурентним суб'єктом глобальної економіки.

Складність ситуації полягає в тому, що пожвавлення економіки вимагає як росту капітальних витрат, так і купівельного попиту, а фінансові можливості держави, бізнесу, населення в результаті кризи погіршилися. Крім того, зростання цін на продовольство свідчить про те, що існує велика ймовірність того, що помірна інфляція, вимірювана однозначною цифрою, перетвориться у двозначну. Уже в 2010 р. високий рівень цін на продовольство істотно знизив купівельну спроможність не тільки низькодохідних, але й середньодохідних домогосподарств.

Інший, не менш важливий фактор, що впливає на рівень і динаміку споживчого попиту, – обсяг фінансових ресурсів домогосподарств та їхня структура [11]. Є необхідність як істотного збільшення основних джерел фінансових ресурсів, так і поліпшення їхньої структури, тому що середньодушові грошові доходи, середньомісячна заробітна плата одного працівника, середній розмір призначених пенсій, незважаючи на їхній відносний ріст у роки сприятливої кон'юнктури, продовжують залишатися низькими. Так, частка заробітної плати у структурі фінансових ресурсів домогосподарств становить усього 40,7 %. Заробітна плата рядових працівників перестала виконувати свої основні функції. Тому необхідно навести порядок у сфері оплати праці як у державному, так і у приватному секторах, зокрема, покінчити з багатомільйонними заробітними платами й бонусами топ-менеджерів корпорацій, підсилити політику стимулювання розвитку малого й індивідуального підприємництва, що дозволить підвищити доходи від власної виробничої діяльності домашніх господарств, які поки займають досить незначну (менш 10 %) частку в загальному обсязі грошових доходів, зменшити регіональні й галузеві розходження в рівні й структурі фінансових ресурсів домашніх господарств. Сьогодні амплітуда їхніх коливань у порівнянні з середньоукраїнським рівнем становить від 48 % до 227 %.

Витрати домогосподарств – основний компонент споживчого попиту, а рівень і структура заощаджень впливають на інвестиційний попит. Для економіки важливо й те, і інше, але якщо особисте споживання – це проїдання доходів, то заощадження – це не тільки збереження доходів, але і їхнє збільшення. Проте первинним є особисте споживання, заощадження вторинне, похідне від рівня задоволення життєвих потреб.

Є багато факторів, які впливають на рівень, структуру й динаміку споживчих витрат і заощаджень, але ключову роль відіграють доходи і схильність населення до споживання й заощадження. Дослідження показало, що як споживча функція домогосподарств, так і ощадно-інвестиційна має потребу в істотному розвитку й підвищенні ефективності, тому що вони за обсягами і структурою не відповідає вимогам інноваційної економіки. Споживчі витрати, особисте споживання не забезпечують гідного рівня життя, нормального відтворення населення й конкурентоспроможного людського капіталу, а заощадження має лише високоприбуткова група домогосподарств. При цьому більша їхня частина не трансформується в капітальні витрати.

З метою забезпечення інвестиційного росту економіки України необхідно підтримувати високі норми внутрішніх заощаджень і нагромаджень. Резервом росту нагромаджень є підвищення норми заощаджень домашніх господарств. За офіційною статистикою Державного комітету статистики [12], українські домашні господарства зберігають близько 10 % своїх доходів [13]. При цьому у країнах-лідерах за економічним ростом і модернізацією (Китай, Індія, Сінгапур) норма заощаджень домашніх господарств до доходу значно вище. Висока норма споживання в Україні в нинішніх умовах фактично означає стимулювання за рахунок внутрішнього попиту іноземних виробників.

Для підвищення норми заощаджень населення й залучення довгострокових ресурсів потрібні стабільно працюючі інституціональні інвестори. Їх низький відносний рівень розвитку в Україні є ключовою проблемою для українського фінансового ринку.

В Україні практично не працює механізм мобілізації заощаджень через інституціональних інвесторів. На відміну від всіх інших країн, головними способами заощаджень населення України є житло й банківські депозити.

Кінцевою метою розширення ресурсів домашнього господарства є формування особистих інвестиційних ресурсів. Обґрунтованість такого підходу обумовлюється тим, що основною метою кругообігу ресурсів у системі особистих фінансів є не поточне споживання, а нарощення капіталу, реалізація якого можлива тільки при виділенні із сукупного доходу частки капіталу, що зберігається, і обґрунтованому інвестуванні вільних коштів.

Інвестиційна функція домашніх господарств реалізується в матеріальних або фінансових активах.

Інвестиційні інститути представлені державою, комерційними підприємствами, кредитними установами. Домогосподарства в системі цих інститутів виступають як активні й пасивні форми використання інвестиційного потенціалу населення.

За способами збереження заощадження можна поділити на дві групи: що припускають їхнє інвестиційне використання й не припускають такої можливості.

До першої групи відносяться: внески в інвестиційні інститути, придбання облігацій державної й місцевої позик, придбання корпоративних акцій та облігацій.

До другої групи відносяться вкладення коштів у комерційні банки (не на інвестиційні рахунки), переказ заощаджень у валюту, позика грошей під певний відсоток.

Низька ефективність сектору домогосподарств у українській економіці, що проявляється в недостатньому рівні формалізації, в ослабленні регулюючої ролі держави, у низькій активності соціально відповідального поведіння суб'єктів підприємницького співтовариства обумовлює необхідність переходу до розвитку самозайнятості, нагромадженню людського капіталу, реалізації функцій домогосподарств як активних суб'єктів ринків традиційних факторів виробництва.

Процес формування фінансового потенціалу домогосподарств у сучасних умовах України, на нашу думку, можна поділити на три етапи: 1) 1992-1998 рр. (перший етап ринкової трансформації); 2) період з 1999 р. по 2005 р. (період фінансової стабілізації); 3) з 2005 р. по теперішній час. Ці етапи відрізняються різною динамікою показників, що характеризують фінансовий потенціал домогосподарств, який пов'язаний з особливостями загальної соціально-економічної ситуації у країні в різні періоди, проведеною соціальною, бюджетною, грошово-кредитною політикою, становленням інститутів ринкової економіки й наступним їхнім розвитком.

Перший період ринкової трансформації, початком якого стала лібералізація цін, визначається експертами як ініційований державою процес підвищення цін до рівня повного знецінення потенціалу платоспроможного попиту й заощаджень (нагромадженень), як свідectво реальної нездатності держави відповідати по власних боргових зобов'язаннях і протидіяти поширенню сваволі у фінансовій і грошовій сферах (фінансових пірамід й інших не менш «ефективних» механізмів перерозподілу доходів громадян і національного капіталу).

Швидкий економічний ріст на початку 2000-х років супроводжувався високими темпами зростання доходів населення. Реальні доходи населення виросли в 2,5 рази при незначному рості нерівності (коефіцієнт Джині в 2011 р. становив 0,42 у порівнянні з 0,4 у 2000 р.). Збільшення прожиткового мінімуму населення у перше десятиліття XXI ст., в основному, було пов'язане з його індексацією на темп росту індексу споживчих цін, тому спостерігався ріст реальних доходів населення до прожиткового мінімуму

(з 1,89 у 2000 р. до 3,32 раза в 2010 р.). У результаті чисельність населення з душовими грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму й рівень бідності з 2000 р. по 2010 р. скоротилися в 2,3-2,4 рази. Рівень дефіциту грошових доходів населення знизився за той же період з 5 до 1,2 % загального обсягу грошових доходів.

Слід зазначити, що в Україні за 2000–2012 рр. ще більш істотно, ніж значення показників бідності, скоротилися значення показників крайньої бідності. Якщо в 2000 р. таких людей було близько 5,7 % населення, то в 2012 р. – близько 0,7 % населення.

Навіть в умовах фінансово-економічної кризи рівень бідності в Україні продовжував знижуватися, у тому числі завдяки підвищенню пенсій, збільшенню інших соціальних трансфертів, введенню програм допомоги безробітним, швидкому росту зарплат працівників бюджетної сфери, що відрізняло динаміку показників бідності в Україні від показників у розвинених країнах.

Сучасний етап характеризує наявність значного обсягу пасивних заощаджень; нерозвиненість соціально значимих способів трансформації заощаджень в інвестиції; недостатня привабливість вітчизняного фондового ринку для інвестицій; низький рівень розвитку банківської системи як основного інституту, що акумулює заощадження населення, що перешкоджає росту обсягів кредитування; низька економічна культура населення, що перешкоджає використанню домогосподарствами фінансових інструментів, що доводить необхідність формування й розвитку інститутів, що забезпечують ефективну трансформацію заощаджень населення в сукупні витрати.

Стратегія споживання й ощадливої поведінки домашніх господарств ґрунтується на основі інформації про плановий ними рівень перманентного доходу в поточному періоді. Одним з основних факторів, що впливають на ощадне поведіння сучасних домашніх господарств в Україні, є низький рівень доходів значної частини населення при високому ступені соціально-економічної диференціації. У зв'язку з тим, що при переході від найменш забезпечених груп домашніх господарств, до більш забезпечених, ріст рівня доходів випереджає ріст споживання, з'являється ще більша диференціація в можливостях робити заощадження.

Дослідження мотиваційних установок, що спонукають населення до активного ощадного поведіння, взаємозалежно із проблемою стимулювання ощадної активності, заощадження домашніх господарств є одним з основних джерел щодо дешевих довгих ресурсів. Ефективне використання заощаджень домогосподарств як потенційних інвестиційних ресурсів можливо при дотриманні «процентних ножиць» (вкладник одержує привабливі – не менше інфляції – відсотки по внеску, але й не занадто високі, оскільки ресурси повинні бути досить дешевими для інвесторів).

Ощадне поведіння населення – багатofакторний і багаторівневий процес, на яке безпосередньо впливають особливості розвитку й задоволення потреб, політика розподільних відносин, у тому числі цін і доходів, демографічна ситуація й соціальні характеристики родин, мотиви поведіння, різних груп населення у сферах споживання й нагромадження.

Висновки і пропозиції. Удосконалювання державного регулювання грошових доходів домогосподарств необхідно розглядати за наступними напрямками: удосконалювання регулювання заробітної плати; механізму соціальних трансфертів, у тому числі й пенсійному забезпеченні; регулювання доходів від підприємницької діяльності; індивідуального оподаткування; грошово-кредитних відносин у механізмі регулювання доходів домогосподарств.

Стан домогосподарств на сучасному етапі в українській економіці дозволяє в цілому констатувати ослаблення державного регулювання, і як результат – тенденція росту тіньової економіки, поява моделей їхнього неформального поведіння на ринках, по-

ширення моделі безробітних домогосподарств, деформування реального сектору економіки й функціонування значної частини домогосподарств в умовах виживання, використання моделей їхнього неринкового поведіння на ринках споживчих товарів і заощаджень.

Підхід, на основі використання незатребуваних активів, дозволить перебороти економічну залежність домогосподарств від держави, а саме: підвищення професійно-кваліфікаційного статусу домогосподарств; застосування адаптаційних стратегій на ринку робочої чинності, обумовлених наявністю декількох моделей поведіння, їхнього сполучення; орієнтації домогосподарств на самозайнятість і партнерські відносини з роботодавцем; кількісний та якісний ріст потреб; стимулювання інвестиційного характеру споживання; формування соціальної довіри й соціального капіталу й ін.

Список використаних джерел

1. Гришова І. Ю. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І. Ю. Гришова, В. А. Замлинський, В. В. Кужель // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 2. – С. 201–206. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>.
2. Гришова І. Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І. Ю. Гришова, В. О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 2. – С. 47–51. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>.
3. Гришова І. Ю. Державна підтримка як невід’ємний механізм економічного зростання. Інституційні чинники розвитку підприємницьких структур : колективна монографія / І. Ю. Гришова ; під ред. О. О. Непочатенко. – Умань : СПД Сочінський, 2013. – С. 36–44.
4. Довідник соціальних стандартів, нормативів, вимог і обмежень (для використання при плануванні соціально-економічного розвитку сільських громад і територій) / за ред. П. Т. Саблука, М. Ф. Кропивка, О. Г. Булавка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 90 с.
5. Булавка О. Г. Соціальний захист, доходи і рівень життя населення сільських територій / О. Г. Булавка, М. С. Александров // Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за заг. ред. акад. НААН П. Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 50–58.
6. Shrychak O. M. Economic problems of biofuel production regarding food safety of Ukraine / International Scientific Electronic Journal "Earth Bioresources and Life Quality". – № 1. – February, 2010.
7. Національна доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України (проект) / П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко та ін. // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 3–6.
8. Напрями поглиблення аграрної реформи на сучасному етапі розвитку АПК / П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2011. – 37 с.
9. Лисяк Л. В. Доходи домашніх господарств України як потенційне джерело внутрішніх державних запозичень / Л. В. Лисяк // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії : зб. наук. праць. Економічні науки. – 2011. – Вип. 3, том 1. – С. 11–17.
10. Чухно А. А. Твори : у 3 т. / А. А. Чухно. – К., 2006. – Т. 1 : Становлення і розвиток ринкової економіки. – 592 с.
11. Политика доходов и заработной платы : учебник / [под. ред. П. В. Савченко, Ю. Н. Кокина]. – М. : Юрист, 2000. – 456 с.
12. Статистичні данні державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. Соціально-економічне становище домогосподарств України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dop_sesd_2006/arh_sesd.htm.